

ROCZNIK TOMISTYCZNY
10 (2021)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
10 (2021)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
10 (2021)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Mieczysław Gogacz, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam

RECENZENCI / REVIEWERS

Jarosław Babiński, Tomasz Pawlikowski, Witold Płotka, Marek Porwolik, Joanna Pyłat, Marcin Trepczyński

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2021

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

**NARODOWE
CENTRUM
KULTURY**

**Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
w ramach programu Narodowego Centrum Kultury „Kultura – Interwencje 2021”**

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o.

ul. Raszyńska 13

05-500 Piaseczno

www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji.....	11
------------------	----

Rozprawy i artykuły

Michel Bastit	
Jerzy Kalinowski – życie filozoficzne w zawieruchach XX wieku.....	15
Mieczysław Gogacz	
L'homme en tant qu'homme et en tant que personne.....	25
Henryk Majkrzak	
Św. Tomasz i jego metafizyka istnienia	37
Andrzej Maryniarczyk	
Mały błąd na początku wielkim jest na końcu. Tomaszowa reinterpretacja rozumienia bytu i istoty podstawą odkrycia Pierwszej Przyczyny jako <i>Ipsum Esse</i>	57
Natalia Gondek	
Specyfika metody separacji w koncepcji metafizyki realistycznej	
Andrzeja Maryniarczyka.....	79
Tomasz Duma	
Rola istnienia (bytu) w metafizycznym wyjaśnianiu rzeczywistości	95
Artur Andrzejuk	
Komentarz Tomasza z Akwinu do <i>Liber de causis</i> – odyseja tekstów i koncepcji przez kultury, epoki i szkoły filozoficzne.....	115
Michał Zembrzuski	
Głupota, ignorancja i <i>acedia</i> a poznanie intelektualne i działanie moralne	127
Maria Janik-Czachor, Izabella Andrzejuk	
Jedność kontemplacji i działania w życiu Wandy Malczewskiej.....	147
Katarzyna Bałdyga	
Świadectwa lektury św. Tomasza z Akwinu w twórczości Czesława Miłosza	163
Magdalena Płotka	
Mieczysław Gogacz's Account of Ethics of Protecting Persons.....	181
Izabella Andrzejuk	
Antropologiczne aspekty doświadczenia mistycznego w ujęciu Mieczysława Gogacza.....	195
Agnieszka Gondek	
Warunki niezbędne w wychowaniu i kształceniu w szkole średniej w ujęciu Mieczysława Gogacza.....	213
Ewa Agnieszka Pichola	
Symulator rzeczywistości – uwagi o procesie nauczania zdalnego.....	223

Edycje i tłumaczenia

Szymon Stanuła Garrigou-Lagrange'a koncepcja bytu. Wstęp do przekładu artykułu <i>Realna różnica między istotą i istnieniem a zasada tożsamości</i>	237
Réginald Garrigou-Lagrange Realna różnica między istotą i istnieniem a zasada tożsamości.....	243

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Działalność Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2020/2021	251
Izabella Andrzejuk Sprawozdanie z przyznania Nagród im prof. Mieczysława Gogacza za najlepsze prace magisterskie z tomizmu 21 listopada 2020	255
Michał Zembrzuski Sprawozdanie z Sympozjum Tomistycznego w Łomży 10 marca 2021 roku	259
Marian Szymonik Przyjaciel człowieka i mądrości. Recenzja: <i>Filozof wpatrzony w naturę i to co boskie. Księga Pamiątkowa z okazji Jubileuszu urodzin i pracy naukowej na KUL Księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka SDB</i> , red. ks. T. Duma, A. Gudaniec, Z. Pańpuch, K. Stępień, P. Sulenta, Wydawnictwo Academicon, Lublin 2020, 1340 stron	263
Artur Andrzejuk Recenzja: Kazimierz Gryżenia, <i>Analogia w scholastyce nowożytnej. Studium z metafizyki Franciszka Suáreza</i> , Lublin 2019, stron 298... ..	277
Izabella Andrzejuk Recenzja: Włodzimierz Galewicz, <i>Studia z klasycznej etyki greckiej</i> , Kęty 2020, Wydawnictwo Marek Derewiecki, stron 235	281
Artur Andrzejuk Recenzja: Bartłomiej Krzych, <i>Wolność i przyczynowość. Wprowadzenie do koncepcji autodeterminizmu ks. Augustyna Jakubisiaka</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, Bmw 2020, stron 108.....	287
Artur Andrzejuk Recenzja: Marek Czachorowski, Tomasz Mamełka, Paweł Mazanka, Zbigniew Pańpuch, <i>Mieczysław Albert Krąpiec</i> , red. Z. Pańpuch (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2020, stron 220; toż w wersji angielskiej, tamże, stron 228.....	291
Artur Andrzejuk Recenzja: Mikołaj Krasnodębski, <i>W obronie człowieka. Zarys antropologii filozoficznej Franciszka Gabryla (1866–1914)</i> , Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa–Radzymin 2020, stron 330.....	297

Julia Rejewska

Aktualność etyki tomistycznej Recenzja: Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne, Warszawa 2020, stron 164 (e-book: www.tomizm.org); Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa 2021 stron 171 (wydanie „papierowe”)..... 301

Nota o autorach..... 307

Table of Contents

Editorial.....	11
----------------	----

Dissertations and Articles

Michel Bastit	
Jerzy Kalinowski – his philosophical life in the turmoil of the 20th century.....	15
Mieczysław Gogacz	
Human as a human and human as a person.....	25
Henryk Majkrzak	
Saint Thomas Aquinas and his metaphysics of existence.....	37
Andrzej Maryniarczyk	
A small mistake in the beginning is a big one in the end. Thomas Aquinas's reinterpretation of the understanding of being and essence as the basis for the discovery of the First Cause as <i>Ipsum Esse</i>.....	57
Natalia Gondek	
Specifics of the method of separation in Andrzej Maryniarczyk's conception of realistic metaphysics.....	79
Tomasz Duma	
The role of existence (of being) in the metaphysical explanation of reality.....	95
Artur Andrzejuk	
Thomas Aquinas Commentary on <i>Liber de Causis</i> - an odyssey of texts and concepts through cultures, epochs and philosophical schools	115
Michał Zembrzuski	
Stupidity, ignorance, <i>acedia</i> and their meaning for the intellectual cognition and moral action.....	127
Maria Janik-Czachor, Izabella Andrzejuk	
Unity of contemplation and action in the life of Wanda Malczewska	147
Katarzyna Bałdyga	
St. Thomas Aquinas in the works of Czesław Miłosz.....	163
Magdalena Płotka	
Mieczysław Gogacz's Account of Ethics of Protecting Persons	181
Izabella Andrzejuk	
Anthropological aspects of mystical experience in the account of Mieczysław Gogacz.....	195
Agnieszka Gondek	
Necessary conditions in upbringing and education in high school according to Mieczysław Gogacz.....	213
Ewa Agnieszka Pichola	
Reality Simulator, remarks on a process of online education.....	223

Editions and Translations

Szymon Stanula

Garrigou-Lagrange's concept of being. Introduction to the translation of the article
The real difference between essence and existence and the principle of identity..... 237

Réginald Garrigou-Lagrange

The real difference between essence and existence and the principle of identity..... 243

Reports and Reviews

Natalia Herold

Activities of the Scientific Thomistic Society in the 2020/2021 academic year 251

Izabella Andrzejuk

Report on the Awards of prof. Mieczysław Gogacz for the best MA theses in Thomism
November 21, 2020..... 255

Michał Zembrzusk

Report from the Thomistic Symposium in Łomża. March 10, 2021 259

Marian Szymonik

A friend of man and wisdom. Review: *Filozof wpatrzony w naturę i to co boskie. Księga Pamiątkowa z okazji Jubileuszu urodzin i pracy naukowej na KUL Księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka SDB*, ed. ks. T. Duma, A. Gudaniec, Z. Pańpuch, K. Stępień, P. Sulenta, Wydawnictwo Academicon, Lublin 2020, pp. 1340 263

Artur Andrzejuk

Review: Kazimierz Gryżenia, *Analogia w scholastyce nowożytnej. Studium z metafizyki Franciszka Suáreza*, Lublin 2019, pp. 298 277

Izabella Andrzejuk

Review: Włodzimierz Galewicz, *Studia z klasycznej etyki greckiej*, Kęty 2020, Wydawnictwo Marek Derewiecki, pp. 235 281

Artur Andrzejuk

Review: Bartłomiej Krzych, *Wolność i przyczynowość. Wprowadzenie do koncepcji autodeterminizmu ks. Augustyna Jakubisiaka*, Wydawnictwo Liberi Libri, Bmw 2020, pp. 108 287

Artur Andrzejuk

Review: Marek Czachorowski, Tomasz Mamelka, Paweł Mazanka, Zbigniew Pańpuch, Mieczysław Albert Krąpiec, red. Z. Pańpuch (*Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej*, ed. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2020, pp. 220; English version, pp. 228 291

Artur Andrzejuk

Review: Mikołaj Krasnodębski, *W obronie człowieka. Zarys antropologii filozoficznej Franciszka Gabryła (1866–1914)*, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa–Radzymin 2020, pp. 330 297

Julia Rejewska

Topicality of Thomistic Ethics. Review: Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne, Warszawa 2020 301

Note about authors 307

Garrigou-Lagrange'a koncepcja bytu. Wstęp do przekładu artykułu *Realna różnica między istotą i istnieniem a zasada tożsamości*

Niegdyś określany przez przeciwników „świętym potworem tomizmu” (*le monstre sacré du thomisme*) dziś prawie zapomniany autor w kontekście problematyki filozoficznej jest przywoływany właściwie jedynie w odniesieniu do zagadnień z dziedziny życia duchowego. Francuski dominikanin znany w Polsce głównie z dzieł z zakresu ascetyki i mistyki¹ poświęcił jednak również sporo swoich prac tematyce filozoficznej, a w szczególności zagadnieniom z dziedziny metafizyki; filozofii bytu, jak i filozofii Boga czy krytyki poznania. Do naj-

bardziej znanych jego pozycji należą: *Le sens commun, la philosophie de l'être et les formules dogmatiques, Dieu, son existence et sa nature, La synthèse thomiste*. Ponadto Garrigou-Lagrange był doradcą trzech papieży: Benedykta XV, Piusa XI i Piusa XII. W 1917 roku o. Reginald objął utworzoną przez papieża Benedykta XI Katedrę Teologii Ascetyczno-Mistycznej na uniwersytecie Angelicum. Pod jego kierunkiem prace doktorskie z teologii pisali m.in.: Karol Wojtyła, Józef Maria Bocheński OP czy Marie-Dominique Chenu OP².

Szymon Stanula, student filozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

¹ Zob. *Ku doskonałości kapłańskiej*, Poznań 1958; *Trzy okresy życia wewnętrznego wstępem do życia w niebie*, Niepokalanów 2001; *Trzy nawrócenia i trzy drogi*, Kraków 2012.

² A. Mandrela, *Tomizm Garrigou-Lagrange'a wobec wizji filozoficznej Teilharda de Chardin*, DeReggio, Kraków 2019, s. 11-19.

I. De veritate fundamentali philosophiae christianae Norberta del Prado

Profesor Angelicum w refleksji nad zagadnieniem realnej różnicy między istotą a istnieniem wychodzi na początku swojego artykułu od obszernej pracy Norberta del Prado OP. Autor tego dzieła, powołując się na licznych neotomistów, uznaje twierdzenie, iż „w Bogu istota i istnienie są tożsame, podczas gdy w stworzeniu są one realnie różne” za „zasadniczą prawdę filozofii chrześcijańskiej”. Zwraca więc szczególną uwagę na różnicę między Bogiem a człowiekiem, tkwiącą już na ontycznym poziomie tych bytów.

W 1914 roku, kilkanaście lat po pierwszym wydaniu pierwszego tomu dzieła del Prado, teza ta została ogłoszona trzecią³ spośród dwudziestu czterech tez tomistycznych. W pełnym sformułowaniu brzmi na następująco:

Dlatego sam tylko Bóg urzeczywistnia w sobie bezwzględne pojęcie bytu i On sam jest jedyny i całkiem niezłożony; wszystkie inne jestestwa, mające tylko udział w bycie, posiadają naturę ścięśniającą byt; dlatego są złożone z istoty i istnienia, jako z zasad realnie się różniących⁴.

W pozycji hiszpańskiego dominikana możemy znaleźć ponadto liczne argumenty uzasadniające tomistyczne twierdzenie o realnej różnicy. Oprócz wykładowcy Angelicum problematykę zawartą w dziele del Prado rozwija również Mieczysław A. Krąpiec OP⁵. Już na wstępie wyraża się bardzo pochlebnie o pracy del Prado⁶. Lubelski metafizyk, podobnie jak Garrigou-Lagrange, omawiając treść *De veritate fundamentali*, posługuje się sylogizmem dla ukazania przebiegu zawartej tam argumentacji. Natomiast swoje opracowanie kończy odwołaniem się do fizykalnej teorii pola, w której relacja między polem elektrycznym a magnetycznym może być „ilustracją i symbolem metafizycznej struktury bytu, złożonego z aktu i możliwości (konkretnie: z istoty i istnienia, materii i formy, przypadłości i substancji, natury i samoistności, a nawet wzajemnie się determinujących części integralnych bytu)”⁷.

Wśród współczesnych tomistów określenie „realna różnica” między istotą a istnieniem nie jest zbyt często stosowane.

³ „Quapropter in absoluta ipsius esse ratione unus subsistit Deus, unus est simplicissimus, cetera cuncta quae ipsum esse participant, naturam habent quae esse coarctatur, ac tamquam distinctis realiter principiis, essentia et esse constant”, Sacra Studiorum Congregatio, *Theses quaedam, in doctrina sancti Thomae Aquinatis contentae, et a philosophiae magistris propositae, adprobantur*, „Acta Apostolicae Sedis” 6 (1914) 6, s. 384, pkt. 3.

⁴ Tłum. za: P. Bełch w: *Suma teologiczna. O Bogu (I, q. 1-12)*, t. 1, „Veritas”, Londyn 1975, s. 279.

⁵ M.A. Krąpiec, *Struktura bytu. Charakterystyczne elementy systemu Arystotelesa i Tomasza z Akwinu*, TN KUL, Lublin 1963, s. 333-352.

⁶ „Autor znakomicie wykorzystuje teksty Tomasza z Akwinu, tak że jego argumentacja jest całkowicie przekonująca: zarówno teoretycznie, jak i faktycznie wykazuje fakt uznawania teorii realnej różnicy przez Tomasza. Do argumentacji Del Prado trudno dodać coś nowego, można ją jedynie przedstawić w polskim przemyszeniu, akcentując nieco inne partie rozważań”, tamże, s. 333.

⁷ Tamże, s. 351.

Źródłowo bowiem tego rodzaju sformułowanie o wiele częściej niż w tekstach św. Tomasza można znaleźć u Idziego Rzymianina i dzięki niemu właśnie zyskało większą popularność. Idzi był bezpośrednim uczniem Akwinaty i odważnie bronił jego twierdzenia o jedności formy substancjalnej w człowieku. Niemniej poprzez przekonanie, że „istnienie i istota są dwiema rzeczami, a istnienie nie jest niczym innym jak tylko pewną aktualnością realnie naddaną (*realiter superaddita*) istocie”⁸, znacznie zniekształcił myśl swojego nauczyciela w tej fundamentalnej tezie⁹. Można jednak pojmować tę realną różnicę, za św. Tomaszem, jako dwa pryncypia bytowe, o których Doktor Anielski mówi, że są *compositum* realnie złożonym¹⁰ a ponadto, o czym pisze w komentarzu do *De hebdomadibus* Boecjusza: „jak istnienie i to, co jest, różnią się w tym, co proste według pojęć, tak też w tym, co złożone, różnią się realnie”¹¹.

Choć początek artykułu francuskiego dominikanina zdaje się wskazywać, iż mamy do czynienia jedynie ze streszczeniem bądź recenzją dzieła del Prado, to jednak w kolejnych partiach tekstu możemy się przekonać, że Garrigou-Lagrange traktuje *De veritate fundamentali* jedynie jako punkt wyjścia swoich metafizycznych refleksji. Zestawia w nich problematykę realnej różnicy z zasadą tożsamości, a także formułuje własną koncepcję bytu.

Oprócz tego w roku publikacji omawianego artykułu, czyli w 1909, Garrigou-Lagrange wydaje również swoje pierwsze dzieło filozoficzne: *Le sens commun, la philosophie de l'être et les formules dogmatiques*, do którego dołączy później omawiany przez nas artykuł. Przedstawia w nim zagadnienie zdrowego rozsądku (*le sens commun*) jako tego, który gwarantuje realizm ludzkiego poznania.

II. Przedstawiciel egzystencjalizmu tomistycznego

W końcowej części tekstu Garrigou-Lagrange rozwija zagadnienie istnienia, omawiając przesłankę mniejszą prezentowanego przez siebie sylogizmu.

Wobec stawianego zarzutu w kontekście procesu poznawania bytu, że francuski dominikanin „esencjalizował byt”¹², można odpowiedzieć, iż rzeczywiście od-

⁸ Tw. XIX, Idzi Rzymianin, *Twierdzenia o istnieniu i istocie*, Wyd. Marek Derewiecki, tłum. Jacek Surzyn, Kęty 2006, s. 99.

⁹ P. Milcarek, *Od istoty do istnienia. Tworzenie się metafizyki egzystencjalnej wewnątrz łacińskiej tradycji filozofii chrześcijańskiej*, Fundacja świętego Benedykta, Warszawa 2008, s. 339.

¹⁰ „Omne quod est in genere substantiae, est compositum reali compositione; eo quod id quod est in praedicamento substantiae est in suo esse subsistens, et oportet quod esse suum sit aliud quam ipsum”, Tomasz z Akwinu, *De veritate*, q. 27 a. 1 ad 8.

¹¹ *In De hebdomadibus* „sicut esse et quod est differunt in simplicibus secundum intentiones, ita in compositis differunt realiter”, *In De hebdomadibus*, 1. 2, n. 32. Tłum. za: M. Zembrzusi w: Tomasz z Akwinu, *Komentarz do „De hebdomadibus” Boecjusza*, Warszawa 2021, s. 146.

¹² M.A. Krąpiec, *Poznawać czy myśleć. Problem epistemologii tomistycznej*, RW KUL, Lublin 2000, s. 130.

rzucal koncepcję sądów egzystencjalnych w ujęciu Gilsona. Zdystansował się jednak wobec niej również Gogacz, który uważał, że wysunięcie sądu egzystencjalnego na sam początek procesu poznawania bytu jest tezą formułowaną w ramach teorii poznania, a nie metafizyki¹³. Niemniej wykładowca Angelicum przyjmował koncepcję spontanicznego sądu egzystencjalnego (*jugement spontané*)¹⁴, w którym istnienie jest uchwytywane w sposób niewyraźny, co mogłoby odpowiadać poznaniu realności bytu w tomizmie konsekwentnym na tym początkowym etapie procesu dochodzenia do pojęcia bytu¹⁵. Później dopiero w refleksyjnym sądzie egzystencjalnym dochodzi do uwyrażnienia istnienia jako aktu konstytuującego byt, „w którym intelekt wyraźniej stwierdza istnienie konkretnego bytu, jako różnego od poznającego go podmiotu oraz istotnie różnego od innego konkretnego bytu”¹⁶. Ponadto twier-

dzi, że „duszą każdego sądu jest słowo *być*: ten człowiek idzie = ten człowiek *jest* idący”¹⁷.

Co więcej, w samym artykule, który jest jednym z jego pierwszych publikowanych tekstów filozoficznych, Garrigou-Lagrange zarysowuje swoją koncepcję istnienia. Podkreśla, że „*istnieć* jest ostatecznym urzeczywistnieniem” bytu, jest więc „aktem ostatecznym (*acte ultime*)”; „ostateczną aktualizacją przedmiotu”. Takie określenia istnienia funkcjonują w tomizmie egzystencjalnym, w którym podkreśla się, przynajmniej w tomizmie konsekwentnym, istnienie jako akt konstytuujący byt.

Drugim zaś zarzutem formułowanym wobec metafizyki uprawianej przez francuskiego dominikanina jest to, że przedmiotem jego metafizyki jest nie tylko byt aktualny, ale i możliwy¹⁸. Tak bowiem określony byt w jednej z klasyfikacji staje się podstawą uznania danej metafizy-

¹³ M. Gogacz, *Trzeba powrócić do realistycznej metafizyki*, w: *Rozmowy o filozofii*, red. A. Zieliński, M. Bagiński, J. Wojtysiak, Lublin 1996, s. 71-72, cyt. za: A. Andrzejuk, *Koncepcja istnienia w ujęciu Mieczysława Gogacza*, „Rocznik Tomistyczny” 5 (2016), s. 61-62.

¹⁴ „Sitôt après la première appréhension intellectuelle de l'être intelligible des choses sensibles, il y a un jugement intellectuel au moins implicite, ou même explicite mais confus et spontané, non réfléchi, celui-ci: l'objet directement connu par les sens (le coloré, étendu, résistant, sonore) *existe*. Ce jugement spontané est la suite immédiate de la première appréhension intellectuelle de l'être et il se prolonge par l'intuition sensible. De la sorte l'objet extérieur n'est pas encore jugé explicitement comme extramental”. R. Garrigou-Lagrange, *Notre premier jugement d'existence selon saint Thomas et le réalisme traditionnel*, w: tenże, *La synthèse thomiste*, Editions Nuntiativ 2016, Lourdes, s. 534-535.

¹⁵ „Podmiot spontanicznego sądu egzystencjalnego: ‘jakaś rzecz istnieje’, oznacza konkretny byt poznany w akcie intuicji zmysłowej, oraz poznany intelektualnie, jako pewna bliżej nieokreślona poznawczo treść urealniona przez istnienie”. M.M. Kur, *Sposób formułowania i wartość obiektywna pierwszych zasad filozofii w ujęciu O. R. Garrigou-Lagrange'a*, Warszawa 1970, Archiwum UKSW, s. 90 (praca magisterska napisana pod kierunkiem o. prof. Edmunda Morawca CSsR).

¹⁶ Tamże, s. 70.

¹⁷ R. Garrigou-Lagrange, *Le sens commun, la philosophie de l'être et les formules dogmatiques*, Nouvelle Librairie Nationale, Paryż 1922, s. 50.

¹⁸ „Or l'être, c'est ce qui existe (être actuel) ou peut être (être possible), *id cuius actus est esse*”. *La synthèse...*, s. 34.

ki za esencjalną¹⁹. Okazuje się jednak, że za punkt wyjścia Garrigou-Lagrange przyjmuje byt realny aktualnie istniejący, do którego docieramy za pośrednictwem zmysłów²⁰. Poddaje ponadto w wątpliwość „słuszność przejścia od *możliwości logicznej* (możliwej do pomyślenia) do *możliwości wewnętrznie realnej*, na mocy zasady o obiektywnej wartości intelektu, i przejścia z tej *możliwości realnej* do *aktualnego istnienia*”²¹. Z bytem możliwym mamy zaś do czynienia tylko wtedy, gdy poznamy już jakiś byt aktualnie istniejący, a przez niego pierwsze zasady. Dopiero wtedy możemy formułować sądy o bytach możliwych. W związku z tym i ten zarzut okazuje się nietrafny.

Nie bez powodu zatem Mieczysław Gogacz określa wykładowcę Angelicum obok Antonina Sertillanges'a OP, reprezentantem „młodszego tomizmu”, która to wersja myśli św. Tomasza miała być

etapem pośrednim między tomizmem zachowawczym a egzystencjalnym²². Na tych dwóch dominikanów, jako prekursorów tomizmu opierającego się nie na zastanych interpretacjach, ale na samym tekście Akwinaty, wskazuje również ks. Stanisław Kamiński²³.

Co więcej, Mieczysław M. Kur OP, powołując się na teksty profesora Angelicum i odpierając zarzuty Krąpca o esencjalizm, twierdzi, że formułuje on w swoich pismach „egzystencjalną koncepcję bytu”²⁴. Dlatego też uznaje Garrigou-Lagrange'a za „przedstawiciela egzystencjalizmu tomistycznego”²⁵.

Oprócz tego, Garrigou-Lagrange formułuje swoją koncepcję bytu jeszcze przed Gilsonem, czyli już w 1909 roku, a nowe odczytanie metafizyki św. Tomasza przez francuskiego mediewistę ma miejsce dziesięć lat później w pierwszym wydaniu *Tomizmu* z 1919 roku.

¹⁹ T. Rutowski, *Czy tak zwane pierwsze zasady tomistycznej filozofii bytu są naprawdę pierwsze*, „Studia Philosophiae Christianae” 3 (1967) 2, s. 216.

²⁰ „Notre intelligence ici-bas n'atteint l'être actuellement existant que par l'intermédiaire des sens ou de la conscience”. R. Garrigou-Lagrange, *Dieu, son existence et sa nature*, Beauchesne, 1928, s. 118.

²¹ „légitimité du passage de la *possibilité logique* (pensable) à la *possibilité réelle intrinsèque*, en vertu du principe de la valeur objective de l'intelligence, et du passage de cette *possibilité réelle* à l'*existence actuelle*”, *Dieu...*, s. 69.

²² M. Gogacz, *Współczesne interpretacje tomizmu*, „Znak” 15 (1963), s. 1343.

²³ „Przeciwstawiając się bergsonizmowi zwrócili się po wzory do samego Tomasza, starając się wyprecyzować jego myśl”. S. Kamiński, *Metody współczesnej metafizyki*, cz. II, „Roczniki filozoficzne” XXVI (1978) 1, s. 16.

²⁴ M.M. Kur, tamże, s. 10-11.

²⁵ „Do poznania tego, że treść pojęcia bytu jako bytu nie jest koniecznie związana wyłącznie z treścią substancjalną lub przypadłościową, lecz realizuje się w każdej treści urzeczywistnionej przez istnienie, wystarczy poznanie formalnej racji bytu, czyli istnienia. I poznanie to dokonuje się bezpośrednio w akcie refleksji nad treścią pojęcia bytu *ens ut primum cognitum*. Ze struktury niedoskonałej abstrakcji metafizycznej wynika więc, że Garrigou-Lagrange jest przedstawicielem egzystencjalizmu tomistycznego”. Tamże, s. 71.

Zakończenie

Za pośrednictwem swojego artykułu Garrigou-Lagrange wskazuje na cenną pozycję del Prado OP *De veritate fundamentalis* zbierającą argumentację za realną różnicą między istotą a istnieniem w bytach stworzonych i ich tożsamości w bycie, który jest samym istnieniem, czyli Bogiem. Ponadto w tekście oprócz zestawienia tej realnej różnicy z zasadą tożsamości można znaleźć zarys koncepcji bytu, która w myśli dominikanina nabiera cech interpretacji egzystencjalnej. Natomiast zarzuty o esencjalizm, formułowane wobec systemu metafizycznego profesora Angelicum, okazują się nietrafne. Już bowiem na początkowym etapie w procesie dochodzenia do pojęcia bytu ma miejsce spontaniczny sąd eg-

zystencjalny. Poprzedza on późniejszy refleksyjny sąd egzystencjalny, w którym to istnienie jest ujmowane jako akt konstytuujący byt. Również wobec francuskiego dominikanina nietrafny okazuje się pogląd, że za punkt wyjścia refleksji metafizycznej uznaje zarówno byt aktualny jak i możliwy. W rzeczywistości w jego ujęciu metafizykę zapoczątkowuje byt realnie istniejący. Na powyższych racjach możemy zatem oprzeć wniosek, że w tych zasadniczych tezach (realistyczny punkt wyjścia metafizyki, spontaniczny i refleksyjny sąd egzystencjalny, istnienie jako akt konstytuujący byt) metafizyka tomistyczna w ujęciu Garrigou-Lagrange'a jest zgodna z egzystencjalną koncepcją bytu.

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-4070>

Izabella Andrzejuk – dr, adiunkt Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Członek-założyciel Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji Rocznika Tomistycznego. Jest autorką ponad sześćdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007) oraz (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-2580>

Katarzyna Bałdyga – doktor nauk humanistycznych, absolwentka filologii polskiej, kulturoznawstwa i filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; pracownik dydaktyczny Warszawskiej Szkoły Filmowej; autorka rozprawy doktorskiej pt. *Św. Tomasz z Akwinu i jego myśl w twórczości Czesława Miłosza – inspiracja, wzór czy punkt odniesienia?* i artykułów naukowych dotyczących literatury i filmu. Zainteresowania naukowe związane są z problematyką związków sztuki i filozofii oraz miejscem tradycji we współczesnych tekstach kultury.

Michel Bastit – profesor filozofii starożytnej i średniowiecznej oraz metafizyki na Uniwersytecie Burgundii w Dijon oraz członek Akademii Poincaré w Nancy. Autor wielu książek, m.in., *Le principe du monde. Le Dieu du philosophe* (2016), *La substance. Essai de métaphysique* (2012), *Qu'est ce*

que l'université? (2007), *Les quatre causes de l'être dans la philosophie première d'Aristote* (2002), *Les principes des choses en ontologie médiévale* (1997).

Tomasz Duma – doktor habilitowany, pracownik badawczo-dydaktyczny w Instytucie Filozofii KUL; autor książek: *Akt i możliwość w filozofii realistycznej. Gallusa Mansera interpretacja teorii aktu i możliwości* (Lublin 2008), *Metafizyka relacji. U podstaw rozumienia relacji bytowych* (Lublin 2017), jak też licznych artykułów m.in. z zakresu metafizyki i antropologii filozoficznej. Interesuje się metafizyką, zwłaszcza tomizmu egzystencjalnego, antropologią filozoficzną, filozofią Boga i etyką.

Mieczysław Gogacz - prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (dawnej Akademii Teologii Katolickiej). Stworzył konsekwentną odmianę tomizmu egzystencjalnego. W jego ramach broni teorii aktu istnienia i zasady niesprzeczności, tezy o odrębności i wewnętrznej jedności jednostkowych bytów oraz wynikającego z tych twierdzeń realizmu i pluralizmu bytowego. Zaproponował szereg doprecyzowań w dyscyplinach filozoficznych, takich jak filozofia bytu, antropologia filozoficzna, etyka i pedagogika. Formułował podstawy etyki zawodowej lekarza, żołnierza, funkcjonariusza Straży Granicznej; wykładał te etyki na AM, WAT i UW. Uczestniczył w debatach publicznych na temat ochrony życia, etyki zawodowej, racji stanu, polityki kulturalnej i naukowej państwa. Wykaz publikacji M.Gogacza obejmuje prawie 1000 pozycji.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0517-0781>

Agnieszka Gondek – dr nauk humanistycznych, filozof, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Urzędnik państwowy w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Specjalizuje się w zakresie filozofii wychowania. Nauczycielka akademicka z kilkuletnim doświadczeniem w zakresie nauczania filozofii i etyki, w tym etyki zawodu i historii filozofii. W nauczaniu i kształceniu promotorka wspólnego odkrywania i poszukiwania prawdy. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół antropologii filozoficznej, etyki, metafizyki i filozofii wychowania.

Natalia Gondek – mgr, asystent badawczy przy Katedrze Metafizyki na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Jest sekretarzem redakcji czasopisma „Roczniki Filozoficzne”. Jej zainteresowania badawcze

oscylują wokół metafizyki, w szczególności metodologii metafizyki oraz teorii poznania metafizycznego. Była uczniem księdza prof. Andrzeja Maryniarczyka.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5229-7016>.

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4761-9495>

Maria Janik-Czachor – prof. dr hab., fizykochemik, wybitna specjalistka od nanomateriałów, emerytowana profesor Instytutu Chemii Fizycznej Polskiej Akademii Nauk oraz Kierownik i Pełnomocnik Laboratorium d/s Centrum Fizykochemii Materiałów Instytutu Chemii Fizycznej PAN i WIM PW. Stypendystka Fundacji im. Aleksandra von Humboldta. Autorka licznych publikacji w kraju i za granicą – index Hirscha 26 (wg bazy Scopus; najwyższy wśród fizykochemików w Polsce). Prywatnie, małżonka śp. prof. Andrzeja Czachora i krewna Sługi Bożej Wandy Malczewskiej oraz malarza Jacka Malczewskiego.

Henryk Majkrzak SCJ – dr hab., znawca nauki św. Tomasza z Akwinu (doktorat z antropologii filozoficznej – *Godność człowieka w myśli św. Tomasza z Akwinu*, Rzym, Angelicum, habilitacja z teologii dogmatycznej – *Antropologia integralna w ‘Sumie teologicznej’ św. Tomasza z Akwinu*, Uniwersytet Opolski) oraz nauki św. Augustyna (doktorat z teologii życia wewnętrznego – *Rola przyjaźni w życiu duchowym św. Augustyna*, Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie). Wykładowca filozofii na uczelniach katolickich Krakowa i okolic, kierownik Sekcji Filozoficznej Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Krakowie oraz członek Polskiego Towarzystwa św. Tomasza z Akwinu (Lublin) oraz Naukowego Towarzystwa Tomistycznego (Warszawa). Jest autorem wielu książek i innych publikacji, znawcą Kościoła katolickiego w Azji Środkowej i na Zakaukaziu (książka – *Azja Środkowa i Zakaukazie. Kościół katolicki, społeczeństwa i zwyczaje*) oraz Watykanu (książki – *Watykan. Wszystko to, co chcielibyście wiedzieć* oraz *Papieskie formacje zbrojne*). Równocześnie zaangażowany jest w działalność patriotyczną i pracę duszpasterską.

Andrzej Maryniarczyk SDB – ks. prof. dr hab., Kierownik Katedry Metafizyki KUL; Prezes Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu; redaktor naczelny dziesięciotomowej Powszechnej Encyklopedii Filozofii i dwutomowej Encyklopedii Filozofii Polskiej oraz Słownika-przewodnika filozoficznego; członek: Towarzystwa Naukowego KUL, Lubelskiego Towarzystwa Filozoficznego, Società Internazionale Tommaso d'Aquino, American Association of Catholic Philosophers, American Society of Christian Philosophers, Pontificia Academia di S. Tommaso – Roma. Zmarł niespodziewanie 27 grudnia 2020 roku.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6535-5089>

Ewa Agnieszka Pichola – dr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Doktorat z filozofii obroniła w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie rozprawy, w której analizowała dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w jego pismach. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a dokładnie filozoficznych podstaw koncepcji psychologicznych i antropologicznych aspektów prawdy. Publikuje, uczestniczy w konferencjach, tłumaczy w j. angielskim.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6078-7384>

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013) oraz *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI* (Warszawa 2016). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filosofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.

Marek Prokop – dr, historyk filozofii, bibliotekoznawca, arabista. Studiował historię filozofii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w latach 1969-1974, studia zakończył magisterium u prof. M. Gogacza. Doktoryzował się ze średniowiecznej filozofii arabskiej u prof. M.-T. d'Alverny na Uniwersytecie w Poitiers w 1978 roku. Po doktoracie zatrudniony kontraktowo w Centre National de la Recherche Scientifique (1979-1983), następnie kierował działem rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu (1982-2002). Od 1995 r. jest

pracownikiem naukowym Zakładu Biografistyki Polonijnej PUNO. Członek: Société Internationale de la Philosophie Médiéval w Louvain, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin w Paryżu, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne w Warszawie, Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu. W 2009 r. opublikował zbeletryzowaną opowieść o filozofii, zbudowaną na kanwie podróży do różnych krajów, zatytułowaną *Podróże z Awicenną*.

Julia Rejewska – mgr, doktorantka filozofii w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół współczesnej etyki, filozofii kultury i filozofii edukacji.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5740-6608>

Szymon Stanula – student filozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. W swoich poszukiwaniach filozoficznych skupia się przede wszystkim na problematyce metafizycznej oraz tomizmu po encyklice *Aeterni Patris*. Szczególnie zaś oddał się badaniu zagadnienia istnienia w tomizmie R. Garrigou-Lagrange'a. W roku akademickim 2021-2022 studiował w Paryżu w ramach stypendium realizowanego w Instytucie Katolickim.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4968-1893>

Marian Szymonik – ks., dr hab. nauk humanistycznych w zakresie filozofii. Wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie; „profesor stały” i wykładowca w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0796-8001>

Michał Zembrzusi – dr hab, profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możliwościowego i czynnego*.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4647-479X>

